

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

STAN I KIERUNKI ROZWOJU OŚWIATY DOROSŁYCH DLA POTRZEB ROLNICTWA W POLSCE

1. Uwarunkowania rozwoju oświaty dorosłych na wsi

Wykształcenie ludności pracującej w rolnictwie pozostaje nadal bardzo niskie. W 1992 roku aż 63,5% rolników miało wykształcenie na poziomie podstawowym i niepełnym podstawowym, 23,2% - zasadnicze zawodowe, 12,4% - średnie i tylko 0,9% wyższe. Poziom wykształcenia ludności wiejskiej w porównaniu z ludnością rolniczą jest wyższy, ale w stosunku do ludności miejskiej występują również duże różnice. I tak np. wykształcenie średnie i wyższe łącznie ma 2,5 raza więcej ludności miast niż wsi⁽¹⁾. Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej, a zwłaszcza ludności rolniczej oraz „starzenie się” wiedzy i zmieniające się technologie wyznaczają konieczność kształcenia ustawicznego. Ma to szczególne znaczenie w warunkach polskich, w okresie transformacji gospodarki i jej restrukturyzacji, bezrobocia na wsi⁽²⁾ oraz przechodzenia do systemu gospodarki rynkowej. Dotyczy to wszystkich działów i gałęzi gospodarki, w tym i rolnictwa oraz całej gospodarki żywnościowej. Biorąc pod uwagę te uwarunkowania jest potrzeba kształtowania nawyku uczenia się przez całe życie.

Edukacja ustawiczna oznacza trwanie kształcenia przez wiele lat, przez całe życie człowieka, tak aby był przystosowany do życia w zmieniającym się świecie. „*Kształcenie ustawiczne integruje w jednej strukturze różne formy edukacji:*

- (1) zob. J. Krosny: Kształcenie dla pracujących dla potrzeb wielofunkcyjnego rozwoju. „*Biuletyn Pedagogiczny Oświaty Rolniczej*” 1994, nr 1, s. 11.
- (2) Na wsi polskiej - podobnie jak i w miastach - występuje bezrobocie. Są różne szacunki dotyczące bezrobocia na wsi, przy czym obszar zmienności zawiera się w przedziale od 600 tys. osób do 1 400 tys. osób bezrobotnych, w tym ponad 100 tys. osób, które poprzednio pracowało w PGR (por. A. Szemberg: Demografia a struktura agrarna. Warszawa 1994 - maszynopis referatu na konferencję IERiGŻ pt.: „*Stan i perspektywy rozwoju polskiego rolnictwa*” oraz Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi i rolnictwa i gospodarki żywnościowej do roku 2000. MRiGŻ, Warszawa 1994).

uczenie się (w szkole), uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych, samokształcenie i samowychowanie, naukę przez pracę, twórczość artystyczną, odbiór treści sztuki, zabawę, rekreację i inne. Obejmuje ono działalność edukacyjną zinstytucjonalizowaną i niezinstytucjonalizowaną - dokonującą się w sposób naturalny w środowisku życia i pracy człowieka”⁽³⁾.

Realizacja kształcenia ustawicznego wymaga innego podejścia do procesu kształcenia w szkole. Zadaniem głównym nie może pozostawać przekazywanie wiedzy, ale przygotowanie ucznia do samodzielnego uczenia się, w tym do doskonalenia i doksztalcenia⁽⁴⁾. Często - tak jak obecnie w Polsce - zachodzi potrzeba poszerzenia tych umiejętności, a nawet ich zmiany. W związku z tym w systemie oświaty należy szerzej niż dotychczas uwzględnić pozaszkolną oświatę (szkolenia i doradztwo). Obecnie formalne powiązanie między szkolną i pozaszkolną oświatą jest minimalne, a doradztwo nie zawsze jest traktowane jako forma edukacji. System taki jest niewłaściwy, gdyż nie pozwala w pełni zintegrować wszystkich działań edukacyjnych na wsi i wobec rolnictwa. Kształcenie zawodowe, w tym i kształcenie praktyczne, umożliwia przygotowanie do pracy w określonej dziedzinie wraz z podstawowymi umiejętnościami, które są utrwalane w czasie pracy i doksztalcenia zawodowego. Wszystko to powoduje, że istnieje potrzeba ściślejszego niż dotychczas powiązania szkolnej i pozaszkolnej oświaty. Powinien to być system wspólny, wzajemnie się uzupełniający, wynikający z potrzeb zmieniającego się rynku pracy i środowiska lokalnego oraz ze zmian zachodzących na skutek zastosowań nowych technologii i upowszechniania wyników badań w praktyce.

Kształcenie ustawiczne i oświata dorosłych wzajemnie zachodzą na siebie, stwarzając możliwości kontynuowania oraz uzupełniania wykształcenia, zdobywania zawodu lub jego zmiany. W treściach kształcenia dorosłych można wyodrębnić pięć integralnych zakresów⁽⁵⁾:

1. Kształcenie wyrównawcze, obejmujące programy i formy szkolne,
2. Doskonalenie zawodowe i specjalistyczne (łącznie z uzyskaniem nowych kwalifikacji),
3. Działalność na rzecz zdrowia, opieki społecznej i życia w rodzinie,
4. Wychowanie obywatelskie, społeczne i polityczne,
5. Rozwijanie osobowości poprzez treści humanistyczne i wartości sztuki, aktywność i twórczość amatorską.

(3) T. Aleksander: Kształcenie ustawiczne (w:) „*Pedagogika społeczna*”. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1993, s. 284.

(4) Zob. J. Krosny: Potrzeby i stan kształcenia ustawicznego w rolnictwie. „*Biuletyn Pedagogiczny Oświaty Rolniczej*” 1993, nr 2, s. 17 i następne.

(5) Por. J. Półturzycki: *Dydaktyka dorosłych*. WSiP, Warszawa 1991, s. 108-109.

Realizacja poszczególnych zakresów kształcenia sprzyja podnoszeniu kompetencji zawodowych, co odbywa się w trzech obszarach rozwoju osobowego: wiedzy, umiejętności i postaw⁽⁶⁾. Ważne jest więc przygotowanie ludzi do tego rodzaju kształcenia, potrzeb w tym zakresie oraz do poznania funkcji, które ono spełnia. W literaturze przedmiotu funkcje te różnie są ujmowane⁽⁷⁾, ale podstawowe z nich można sprowadzić do następujących:

1. **Funkcja wyrównawcza** (rekompensacyjna), pozwalająca wyrównać braki kształcenia szkolnego w celu przygotowania do wykonywanego dotychczas zawodu,
2. **Funkcja adaptacyjna**, ułatwiająca zrozumienie i przystosowanie się do stale zmieniających się warunków produkcyjnych i gospodarczych,
3. **Funkcja renowacyjna**, umożliwiająca odświeżenie i uzupełnienie wiedzy fachowej i ogólnej,
4. **Funkcja ekonomiczna**, wynikająca z potrzeb wzrostu dochodów ludności,
5. **Funkcja społeczna**, określająca stosunek człowieka do miejsca pracy i warunków życia oraz jego roli w społeczeństwie.

2. Formy oświaty dorosłych w rolnictwie

Podstawą prawną określającą zasady, warunki i formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych w formach szkolnych i pozaszkolnych jest rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 roku (Dz. U., nr 103/1993). Rozporządzenie to nie określa jednak, w jaki sposób edukacja tego rodzaju ma przebiegać. Wymaga ono jeszcze uszczegółowienia poprzez wydanie dodatkowych przepisów resortowych, określających organizację i zasady pracy ośrodków doskonalenia zawodowego oraz innych placówek kształcenia ustawicznego. Dotyczy to również oświaty dorosłych organizowanej i nadzorowanej przez resort rolnictwa i gospodarki żywnościowej.

Kształcenie dorosłych w *formach szkolnych* (zarówno dla ludności wiejskiej, jak i miejskiej) odbywa się poprzez wieczorowe, zaoczne i eksternistyczne nauczanie w szkołach dla pracujących. Nauczanie to - uwzględniające specyfikę tego typu kształcenia - oparte jest obecnie głównie na podstawie programów nauczania z 1977 roku, które w szkołach dziennych w większości zostały już zmienione. W związku z tym istnieje potrzeba ich zmian i dostosowania do istniejącej sytuacji społeczno-gospodarczej w rolnictwie i jego otoczeniu. Zmia-

(6) Z.J. Przychodzeń: Zarys dydaktyki doskonalenia zawodowego w rolnictwie. Wyd. SGGW, Warszawa 1992, s. 23 i następne.

(7) Tamże, s. 26-32 oraz B. Wawrzyniak: Pozaszkolna oświata rolnicza - stani propozycje modelowe. „Młodzież, Kultura, Wieś” 1984, nr 3.

ny te jednakże powinny zależeć od polityki resortu rolnictwa i gospodarki żywnościowej w dziedzinie oświaty, w tym i kształcenia ustawicznego na wsi (wynikającego z rozporządzenia nr 103 z 1993 roku).

Z kolei kształcenie i doskonalenie zawodowe w formach pozaszkolnych realizowane dla ludności wiejskiej są głównie przez ośrodki doradztwa rolniczego (ODR) i w mniejszym stopniu przez instytucje pracujące na rzecz rolnictwa. W ostatnich latach prowadzenie działalności oświatowej na wsi rozpoczęły również organizacje społeczne, polityczne, samorządy terytorialne, związki zawodowe, organizacje kościelne, stowarzyszenia, fundacje i inne. Zgodnie jednak z przepisami MEN nadzór nad społecznym nurtem edukacji sprawuje kurator oświaty przy zachowaniu jego niezależności organizacyjnej.

Zakres tematyczny szkoleń i formy edukacji nie są jednolite w poszczególnych województwach. Zależy to od specyfiki i potrzeb danego regionu, wypracowanych metod działania kadry organizującej działalność edukacyjną itp. Zachodzące w Polsce w ostatnich latach przemiany społeczne i gospodarcze idące w kierunku gospodarki rynkowej, wymuszają wprowadzenie tematyki przygotowującej rolników do życia w nowych warunkach. W związku z tym obserwuje się ostatnio wzrost zainteresowania szkoleniami ekonomiki, przedsiębiorczości itp., kosztem zagadnień czysto technologicznych.

3. Stan oświaty rolniczej dla dorosłych

Kształcenie rolnicze i zawodów pokrewnych dla dorosłych w formach szkolnych odbywa się - o czym była już mowa - głównie na programach z 1982 roku w szkołach zasadniczych, technikach i szkołach policealnych. Zasięg tego typu edukacji jest nie duży i ma charakter malejący. Świadczyć o tym mogą następujące dane⁽⁸⁾:

Typ szkoły	Liczba uczniów w szkołach MRiGŻ dla pracujących
Zasadnicze szkoły zawodowe	176
Technika zawodowe na podbudowie	
- szkoły podstawowej	306
- szkoły zasadniczej	14 078
Policealne studia zawodowe	544
Średnie studia zawodowe	2 891
Razem	17 995

W roku szkolnym 1992/93 w szkołach dla dorosłych prowadzonych przez resort rolnictwa i gospodarki żywnościowej uczyło się jedynie około 18 tys. osób, z tego aż 78,2% w technikach zawodowych na podbudowie szkoły zasad-

(8) Szkolnictwo rolnicze w liczbach 1992/93. CDiEwR, Brwinów 1992

nicznej. Minimalne znaczenie mają zasadnicze szkoły dla pracujących, w których uczy się 0,9 % ogółu uczących się dorosłych oraz w technikach zawodowych na podbudowie szkoły podstawowej (1,7%). Z porównania danych dotyczących liczby uczących się w szkołach zasadniczych oraz w technikach na podbudowie szkoły podstawowej i szkoły zasadniczej wynika, że nabór dla tego typu szkół jest mały, a kształcą się jedynie ci, którzy zaczęli uczyć się zawodu rolniczego (jak i pokrewnych) już wcześniej. Pewną grupę uczniów kształcących się w zawodzie technika rolnika na podbudowie szkoły zasadniczej stanowią również absolwenci zespołów przysposobienia rolniczego, którzy do 1992 roku mogli kontynuować naukę w tej formie kształcenia. Liczba uczniów w szkołach dla pracujących jest przestrzennie zróżnicowana, od 29 w województwie łęknickim do 1 459 w województwie wrocławskim. Stopień tego zróżnicowania charakteryzują następujące dane⁽⁹⁾:

Liczba uczniów w szkołach MRiGŻ w województwie:	Województwa
do 150	ciechanowskie, częstochowskie, jeleniogórskie, koszański, krakowski, krośnieński, legnicki, łódzki, siedlecki, stępski, tambrzeski;
151 - 300	białkopodlaski, chełmski, katowicki, koniński, łomżyński, łęcki, przemyski, radomski, rzeszowski, sieradzki, warszawski, zielonogórski;
301 - 500	bielski, bydgoski, elbląski, gdański, gorzowski, kielecki, olsztyński, piłski, piotrkowski, poznański, suwalski, szczeciński, tarnowski, wałbrzyski, zamojski;
501 - 1 000	białostocki, kaliski, leszczyński, nowosądecki, opolski, ostrołęcki, skierniewicki, toruński, wrocławski;
powyżej 1 000	lubelski, wrocławski.

Z przedstawionych danych - po wyeliminowaniu wpływu liczby ludności rolniczej - wynika, że korelacja między stopniem udziału rolnictwa w gospodarce województwa, a liczbą osób uczących się w szkołach rolniczych dla dorosłych jest ujemna. W województwach typowo rolniczych (np. w ciechanowskim, siedleckim, białkopodlaskim) mała liczba osób uczy się w tego typu szkołach, wzrasta natomiast znaczenie tej formy kształcenia w województwach o wysokim poziomie rozwoju rolnictwa. Obserwuje się przy tym powiązanie między liczbą uczniów w szkołach rolniczych dziennych i dla pracujących w poszczególnych

(9) Opracowanie własne na podstawie „Szkolnictwo rolnicze,” j.w.

województwach, co może świadczyć o pracy tych Oddziałów Oświaty Rolniczej i właściwym dostrzeganiu kształcenia w formach pozaszkolnych.

Podstawową formą kształcenia dla dorosłych w zawodach rolniczych i pokrewnych jest technik rolnik (52,9%), a następnie rolnik (14,8%), technik technologii żywności (11,5%) i technik ogrodnik (9,3%). Wśród szkół dla pracujących 79,5% stanowią technika zawodowe, 16,7% - szkoły zasadnicze i 3,8% - szkoły policealne. W wymienionych placówkach kształcenie to odbywa się w formie wieczorowej w 57,6% szkołach, a w formie zaocznej - w pozostałych 42,4% szkół (por. tab. 1).

Tabela 1.

Liczba szkół dla pracujących w roku szkolnym 1992/93

Zawód	Zasadnicze		Technikum		Policealne		Razem
	wieczorowe	zaoczne	wieczorowe	zaoczne	wieczorowe	zaoczne	
w szkołach MRIGŻ							
Technik rolnik	–	–	114	69	–	3	186
Rolnik	34	15	–	–	–	–	49
Technik ogrodnik	–	–	18	10	–	5	33
Technik mechanizacji rolnictwa	–	–	15	8	–	–	23
Rolnik mechanizator	1	2	–	–	–	–	3
Technik melioracji wodnych	–	–	–	1	–	–	1
Technik ekonomista	–	–	–	5	2	3	10
Technik technologii żywności	–	–	2	–	–	–	2
w szkołach MEN							
Technik rolnik	–	–	6	1	–	–	7
Rolnik	3	1	–	–	–	–	4
Technik ogrodnik	–	–	1	–	–	–	1
Technik technologii żywności	–	–	13	27	–	–	40
Technik chemik -analiza środków spożywczych	–	–	–	–	–	1	1

Zawód	Zasadnicze		Technikum		Policealne		Razem
	wieczorowe	zaoczne	wieczorowe	zaoczne	wieczorowe	zaoczne	
Operator urządzeń spożywczych	1	4	–	–	–	–	5
OGÓŁEM	39	22	168	121	2	12	365

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „Szkolnictwo rolnicze w liczbach 1992/93”. CDiEwR, Brwinów 1992.

4. Formy edukacyjne realizowane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego

Ośrodki Doradztwa Rolniczego w swojej bieżącej pracy zajmują się również pozaszkolną oświatą rolniczą, umożliwiając rolnikom i mieszkańcom wsi i zdobywanie wiedzy i nowych kwalifikacji oraz doskonalenie umiejętności zawodowych. Działalność w tym zakresie odbywa się przede wszystkim w następujących formach:

1. Kształcenie zawodowe umożliwiające zdobywanie kwalifikacji drogą kursową,
2. Przysposobienie rolnicze,
3. Szkolenia specjalistyczne,
4. Nowe formy edukacyjne.

Kursy mechanizacyjne (kombajnistów, operatorów sprzętu rolniczego), kursy chemizacyjne oraz kursy kwalifikacyjne, przygotowujące do egzaminów na tytuły kwalifikacyjne na poziomie robotnika wykwalifikowanego są podstawowymi formami kształcenia kursowego. Podkreślić przy tym należy, że przygotowanie na tytuł kwalifikacyjny robotnika wykwalifikowanego w ostatnich latach nie jest zbyt popularne. Wynika to z liberalizacji przepisów prawnych w zakresie obrotu ziemią i braku wymogu kwalifikacji rolniczych. W związku z tym nie ma dużego zainteresowania ze strony rolników do zdobywania wiadomości fachowych.

Przysposobienie rolnicze (PR) - wieloletnia i sprawdzona forma edukacji rolniczej od połowy lat dwudziestych XX wieku - zamiera w większości województw. Utrzymują ją tylko ODR-y, które mają duże doświadczenia i wypracowane metody szkoleń. Jednakże w wielu województwach prowadzone są tylko zespoły II stopnia i nie prowadzi się już nowego naboru. Tej formie pracy z młodzieżą nie pomogło cytowane już rozporządzenie MEN i MPiPS, a nawet jej zaszkodziło. W wyniku tego rozporządzenia pozbawiono absolwentów PR drożności szkoleniowej. Szkolenie to nie kończy się bowiem obecnie egzaminem państwowym i nie daje uprawnień do kontynuowania nauki w technikum rolni-

czym na podbudowie szkoły zasadniczej. W niektórych jednak województwach - jak wynika z rozmów z pracownikami ODR - osoby kończące zespoły przysposobienia rolniczego, mają w dalszym ciągu możliwość kontynuowania edukacji rolniczej na dotychczasowych zasadach.

Szkolenia specjalistyczne prowadzone są w zależności od potrzeb i w związku z tym zakres tematyczny organizowanych szkoleń jest szeroki. Obecnie szkolenia te dotyczą przede wszystkim następujących zagadnień:

- zagadnień ekonomicznych związanych z ustaleniem opłacalności danego kierunku produkcji,
- przetwórstwa rolno-spożywczego,
- przedsiębiorczości i finansów,
- ekologii i ochrony środowiska,
- produkcji żywności o podwyższonym standardzie,
- gospodarstwa domowego,
- alternatywnych źródeł dochodów (alternatywne uprawy i chów zwierząt, agroturystyka itp.)

Z wymienionych grup tematycznych największą popularnością cieszą się szkolenia z agroturystyki, które są realizowane we wszystkich województwach. Tymczasem szerszą działalność w tej dziedzinie ma szansę rozwinąć się jedynie na 1/3 terytorium kraju. Wynika to więc z mody.

Pozytywnym zjawiskiem, obserwowanym w wielu województwach, jest poszukiwanie przez ODR-y nowych form edukacyjnych, aktywizujących młodzież wiejską. Wśród tych form na wyróżnienie zasługują następujące:

1. *Wiejskie Ośrodki Rodzinne*, utworzone na bazie PR, zajmujące się kształceniem zawodowym młodzieży pozostającej na wsi i nie podejmującej nauki w szkołach ponadpodstawowych (w woj. opolskim),
2. *Kluby Rolnika*, w których w ciągu 3 lat przewiduje się cykl szkoleń na tematy: nowoczesne technologie produkcji rolniczej, agrobiznes, rolnictwo ekologiczne, racjonalne żywienie rodziny, a także prowadzenie działalności gospodarczej oraz kulturalno-rozrywkowej (woj. kaliskie),
3. *Młodzieżowe Zespoły Wiejskie* - grupy młodzieży 10-15 osobowe tworzone na 1 okres jesienno-zimowy (woj. siedleckie).

Wszystkie wymienione formy wywodzą się z zespołów PR i realizują właściwy ich program szkoleniowy. Jednakże nie nazwa jest istotna, ale to że nie pozostawia się młodzieży wiejskiej samej sobie i podejmuje się próby jej aktywizacji oraz nakłaniania do zdobywania wiedzy.

Ponadto - oprócz działalności edukacyjnej organizowanej przez ODR - istnieją również inne formy kształcenia ogólnego i zawodowego na wsi. Uwzględnić tutaj należy przede wszystkim uniwersytety ludowe (różne ich formy i rodza-

je) oraz działalność edukacyjną wśród uczniów wiejskich szkół podstawowych oraz zasadniczych i średnich szkół rolniczych w ramach klubów 4-H. Podkreślić przy tym należy, że w realizacji tych form uczestniczą również pracownicy ODR-ów.

5. Potrzeby edukacyjne wsi

Przemiany dokonujące się w Polsce w obecnym okresie powodują przejmowanie przez wieś nowych funkcji, odbiegających od jej tradycyjnego charakteru. Wymaga to stopniowego odchodzenia od zawodów tradycyjnych (związanych z rolnictwem) na rzecz innych, bardziej specjalistycznych, usługowych związanych z otoczeniem rolnictwa lub nawet pozarolniczych. Wielofunkcyjny rozwój wsi wiąże się z powstaniem nowych miejsc pracy, umożliwiających zatrudnienie w zawodach, których dawniej na wsi nie spotykało się. Sytuacja ta wymaga nasilenia działań edukacyjnych przygotowujących ludność do życia i pracy w nowych warunkach. Zadania te można realizować poprzez różne formy oświaty pozaszkolnej, z uwagi na możliwość szybkiego dostosowania programów nauczania do aktualnych potrzeb danego regionu i przygotowania do nowych zawodów miejscową ludność⁽¹⁰⁾.

Główne kierunki działań edukacyjnych w tym zakresie są następujące:

1. Kształcenie mające na celu rozwijanie przedsiębiorczości u rolników i zdolności dostosowania się do warunków gospodarki rynkowej,
2. Kształcenie zawodowe umożliwiające zdobycie kwalifikacji rolniczym osobom, które ich do tej pory nie posiadają, a wraz z tym opracowanie nowych programów kursów kwalifikacyjnych lub też nowelizacji i uaktualnienia istniejących,
3. Szkolenie zawodowe związane z otoczeniem rolnictwa, a zwłaszcza działalności związanej z prowadzeniem przetwórstwa produktów rolnych, handlu, usług oraz poszukiwań przez rolników dodatkowych źródeł dochodu,
4. Przekwalifikowanie się rolników i zdobywanie kwalifikacji nierolniczych, jakie przeciwdziałanie bezrobociu i zachęta do przemian strukturalnych wsi i rolnictwa,
5. Edukacja ogólna (obywatelska, samorządowa, wychowanie do życia w rodzinie itp.), która rozwija zainteresowania osobiste i intelektualne, propaguje wartości humanistyczne oraz tradycje kultury.

(10) Zob. A.P. Wiatrak: Kształcenie dla wsi w warunkach wielofunkcyjnego jej rozwoju. „*Biuletyn Pedagogiczny Oświaty Rolniczej*” 1993, nr 1, s. 25 i następne.

Realizacja przedstawionych zadań wymaga większego niż dotychczas zintegrowania działalności szkół rolniczych i ODR-ów na rzecz oświaty dorosłych. Szczególnie powinno to być widoczne na szczeblu regionalnym. Chodzi tutaj o udostępnianie - w szerszym niż dotychczas zakresie - bazy lokalowej szkół do prowadzenia szkoleń kursowych. Większy też powinien być udział nauczycieli szkół rolniczych jako wykładowców na kursach i egzaminatorów w pracach komisji egzaminacyjnych. Korzystne dla edukacji byłoby również stworzenie możliwości zatrudnienia doradców w szkołach w charakterze nauczycieli, gdyż większość z nich ma przygotowanie pedagogiczne. Dotyczy to zwłaszcza zezwolenia na uczestnictwo doradców w zaliczaniu uczniowskich praktyk oraz możliwości wprowadzenia prac dyplomowych uczniów - pod opieką nauczyciela i doradcy ODR - o charakterze wdrożeniowym⁽¹¹⁾.

Tak szeroko zakrojony program edukacyjny wymaga wydatkowania ogromnych środków finansowych, pochodzących głównie z budżetu państwa. Środki te są najczęściej rozproszone i znajdują się w gestii wielu urzędów centralnych. Aby wykorzystać je w sposób najbardziej racjonalny, pożądana jest koordynacja działań międzyresortowych oraz wspólne planowanie i realizacja zadań.

6. Oczekiwania ODR w zakresie oświaty pozaszkolnej

Ośrodki Doradztwa Rolniczego kierują pod adresem Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, aby aktywnie uczestniczyło w rozwoju oświaty pozaszkolnej na wsi i jej koordynacji. Oczekiwania te dotyczą głównie następujących zagadnień⁽¹²⁾:

1. Działalności programowej

a. uaktualnienie istniejących programów na tytuły kwalifikacyjne z zakresu:

- rolnik,
- ogrodnik (sadownik, warzywnik, szkółkarz, kwiaciarz),
- pszczelarz,
- rybak śródlądowy;

b. nowelizacji pozostałych kursów z zakresu:

- chemizacji rolnictwa,
- bhp w rolnictwie;

c. opracowanie nowych programów szkolenia z zakresu:

- zielarstwa,
- wikliniarstwa,

(11) Ciekawe doświadczenia z tego zakresu posiada województwo elbląskie (zob. B. Romanowska: Oświata szkolna, pozaszkolna i doradztwo w woj. elbląskim. "Biuletyn Pedagogiczny Oświaty Rolniczej" 1994, nr 3, s. 42-47).

(12) Wynika to z analiz przeprowadzonych przez krakowski Oddział CDiEwR.

- urządzenia i pielęgnacji terenów zielonych,
 - alternatywnych źródeł dochodu (nowe uprawy i chów zwierząt),
 - uprawnień rzeczoznawców chorób pszczelich,
 - obrotu towarowego w handlu zagranicznym,
 - szkoły liderów - programu aktywizacji społeczno-gospodarczej mieszkańców wsi;
- d. Problematyka i metodyka kształcenia absolwentów różnych form szkolnych szkolnictwa rolniczego.
2. Produkcja środków dydaktycznych dla potrzeb pozaszkolnej oświaty na wsi.
3. Działalność szkoleniowa i informacyjna dla kadry doradczej ODR:
- szkolenie w zakresie pobudzania przedsiębiorczości w społeczności wiejskiej,
 - szkolenie doradców terenowych w zakresie metodyki przekazywania wiedzy dotyczącej wszystkich aspektów życia w rodzinie,
 - szkolenie doradców ODR w zakresie agroturystyki;
4. Badania i analizy z zakresu pozaszkolnej oświaty na obszarach wiejskich.

7. Uwagi końcowe

Z dotychczasowych rozważań wynika, że istnieje potrzeba aktywnej polityki w dziedzinie edukacji dorosłych na wsi oraz powiązania jej ze szkolną oświatą i doradztwem rolniczym. Jest to konieczne do zharmonizowania działań z potrzebami występującymi w tym zakresie na wsi. Podstawową rolę w tych działaniach powinno spełniać Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, jako organ realizujący ściśle określone zadania wobec wsi i rolnictwa. Zadania te są wyznaczone przez realizowaną politykę rolną i politykę wobec wsi, a z tej polityki powinny wynikać priorytety wobec edukacji rolniczej. Priorytety te z kolei wyznaczają kierunki działań i rozwoju pozaszkolnej oświaty rolniczej.

Podstawowa grupa mieszkańców wsi zajmuje się rolnictwem, dla którego prowadzenia - zgodnie z obowiązującym prawem - nie potrzeba kwalifikacji rolniczych. Wymaga to zmiany, a zwłaszcza jeśli planuje się zmiany w kształceniu dla potrzeb wsi. W „Strategii dla Polski” mówi się, że ludność wiejska zostanie objęta różnymi formami kształcenia i szkoleń, które będą umożliwiały wielofunkcyjne zagospodarowanie obszarów wiejskich. W związku z tym konieczne jest wprowadzenie wymogu (ustawy o) kwalifikacji rolniczych, a wraz z nim ustaw o kształceniu ustawicznym regulującym całość oświaty na obszarach wiejskich.